

દરિયાકાંઠાના ગુજરાતમાં ૧.૨ મિલિયન હેક્ટરની ફળદ્રુપ જમીન ક્ષારયુક્ત બને છે, જેના કારણે ૧.૩૩n મિલિયનથી વધુ લોકો ત્રાસી રહ્યા છે

સૌરાષ્ટ્રના ગ્રામજનો તેમની આતિથ્ય પર ગર્વ અનુભવે છે. દેશના આ પશ્ચિમી ખૂણામાં કોઈ મુલાકાતીને એક કપ ચા અને ઘરેલું નાસ્તા કર્યા વિના પાછા ફરવાની મંજૂરી નથી. પરંતુ સમય બદલાઈ રહ્યો છે, અને ચા પીરસો એ સૌરાષ્ટ્રનાં ઘણા ગામોમાં સમસ્યા બની છે - એટલા માટે નહીં કે ગામલોકોની આતિથ્ય ઓછી છે, પરંતુ દૂધને બગાડતા હોવાથી તે વિસ્તારમાં ખારા પાણી સાથે ચા બનાવી શકાતી નથી.

ભાવનગરથી લખપત વચ્ચે 1,059 કિલોમીટર સુધી ફેલાયેલી ફળદ્રુપ જમીનમાં 1.2 મિલિયન હેક્ટર જમીન ખારા થઈ ગઈ છે, જેના કારણે 779 ગામોમાં 1.33 મિલિયન લોકો પ્રભાવિત થયા છે. ઉના અને માધવપુર વચ્ચેનો વિસ્તાર સૌથી વધુ અસરગ્રસ્ત છે, ખારાશના ભંગથી 10 કિ.મી.ની અંતરિયાળ સપાટી પહોંચી છે અને જુનાગઢ અને અમરેલી જિલ્લાના 120 ગામોને અસર થઈ છે.

આ વિસ્તારના રહેવાસીઓએ કદી સ્વપ્ન પણ નહોતું પાડ્યું કે આવું ભાવિ તેઓનું પામે. 1960 ના દાયકામાં, ગુજરાતી કવિઓને આ લીલાવાળા ક્ષેત્ર પર કવિતાઓ લખવાની પ્રેરણા મળી હતી, તેને "લીલી નાગર" (લીલો લતા) કહેતા હતા. આ વિસ્તાર સમૃદ્ધ ફળ વાવેતર અને શેરડી અને મગફળીના ખેતરોથી પથરાયેલું છે. પરંતુ હવે, માઇલ અંત સુધી, ઘાસનો બ્લેડ વધતો નથી અને ડીઝલ પંપને આશ્વાસન આપતી બીટને કારણે મોતની મૌન લેવામાં આવી છે.

દરિયાકાંઠાનો ગુજરાત માનવસર્જિત પર્યાવરણીય વિનાશથી ઝઝૂમી રહ્યો છે: ૧.૨ મિલિયન હેક્ટર ફળદ્રુપ જમીન ખારા થઈ ગઈ છે, જે 77 779 ગામોમાં ૧. 1.33 મિલિયન લોકોને અસર કરે છે. સમૃદ્ધ ખેડૂતોને તેમના ખેતરો છોડવાની ફરજ પડી છે અને નજીકના વિસ્તારોમાં કામદાર મજૂર બનવાની ફરજ પડી છે. જુનાગ ઠાં ત્રાંત જિલ્લાના મિયાણી ગામની ચાર એકર જમીનમાં ખારું પાણી વહી જતા લેમન્ટસ બાવલ સીદી: "મારી જમીન નકામું છે. કોઈ તેને ખરીદવા માંગતું નથી અને હું એક મજૂર થઈ ગયો છું."

વ્યંગની વાત તો એ છે કે, આ ત્રાસદાયક સ્થિતિમાં દરિયાકાંઠાના સૌરાષ્ટ્રની ફળદ્રુપતાએ કોઈ નાના યોગદાન આપ્યું નથી. આ ફળદ્રુપ માર્ગમાં હરિયાળી ક્રાંતિ લાવવાના ઉત્સાહમાં, રાજ્ય સરકારે 1960 ના દાયકાના મધ્ય ભાગમાં ખેડૂતોને સિંચાઈ પંપ સ્થાપિત કરવા માટે ઉદારતાથી લોન આપી હતી. ટૂંક સમયમાં આશ્ચર્યજનક 90 ટકા ખેતરોમાં ડીઝલ પંપ હતા. ભૂગર્ભજળના

ઉપાડમાં પાંચ ગણો વધારો થયો. શેરડી જેવા પાક - જેમાં મોટા પ્રમાણમાં પાણીની જરૂર પડે છે - તાલાલા જેવા સ્થળોએ ખીલી અને ખાંડની ફેક્ટરીઓ ઉગી.

પરંતુ ક્રાંતિએ પ્રકૃતિના નાજુક સંતુલનને અસ્વસ્થ કર્યું. વરસાદ પાણીના ટેબલને ફરીથી ભરવા માટે ઉપયોગમાં લેતો હતો અને ત્યાં દરિયાઈ પાણીને ખાડી પર રાખતો હતો. પરંતુ મોટા પ્રમાણમાં પાણી ઉપાડવાના પગલે પાણીના કોષ્ટકમાં તીવ્ર ઘટાડો થયો અને સમુદ્રનું પાણી તૂટી ગયું. 1974 માં, માંગરોલનું પાણીનું કોષ્ટક સપાટીથી 22 ફૂટ નીચે હતું; આજે તે 40 ફૂટ છે અને કાંઠા પરના કુવાઓ કાટમાળ બની ગયા છે. સૌથી ખરાબ, ઘણા ખેડૂતોને મોડું થયું કે પાણી કાટમાળ બની ગયું છે અને તેનો ઉપયોગ તેમના ખેતરોમાં સિંચાઈ માટે કરવામાં રહ્યો છે, ટોચની જમીનો બગાડશે.

લલકુમાર ખાચર જેવા પર્યાવરણવાદીઓએ એક દાયકા પહેલા આપત્તિની ચેતવણી સંભળાવી હતી, પરંતુ તે જંગલમાં અવાજ હતો. ખાચર આજે થોડી કડવાશ સાથે કહે છે: "જ્યારે અમે લોકોને ચેતવણી આપી ત્યારે તેઓએ અમને હાંસી ઉડાવી અને અમને આદર્શવાદી સ્વપ્નો તરીકે બરતરફ કર્યા."

1972 થી 1974 સુધીના સતત દુષ્કાળને પગલે પાણીનો ટેબલ વધુ નીચે ગયો અને સમુદ્રનું પાણી વહી ગયું. એડ્રી, સુત્રાપાડા, ધમલેજ, એન્ડ્રોલી અને શીલ જેવા ગામોમાં કુવાઓ દીઠ મિલિયન (પી.પી.એમ.) માં 10,000 ભાગની મીઠાની નોંધપાત્ર નોંધણી કરી. 600 પી.પી.એમ. પછી પાણી અવિચારી થઈ જાય છે અને 2,000 પીપીએમ પછી સિંચાઈ માટે અયોગ્ય બને છે. દરિયાના પાણીમાં 30,000 થી 40,000 પીપીએમ સુધી મીઠાની માત્રા હોય છે. આગાહી પ્રમાણે, પાકની આવકમાં ઘટાડો થયો.

ઉના અને માધવપુર વચ્ચેના વિસ્તારમાં 1970 ના દાયકાની શરૂઆતમાં કેરીનું ઉત્પાદન એકર દીઠ 40 ટનથી ઘટીને 20 ટન, નાળિયેર 20,000 બદામથી 8000 પ્રતિ એકર, કેળા 19 થી 10 ટન, શેરડી 110 થી 55 ટન અને બાજરીથી 2,800 કિગ્રાથી 1,400 કિગ્રા. જૂનાગઢ જિલ્લાના બાદલપરા ગામના ખેડૂત કાના બારડ તેમના ખેતરોમાં માંદગી દેખાતા જુવારની કઠોરતાપૂર્વક તપાસ કરે છે અને એક સામાન્ય સ્થાનિક ભાવનાને અવાજ આપે છે: "હવે ભગવાન જ આપણી મદદ કરી શકે છે."

જ્યારે ખરીદદારો બધા જ હોય ત્યારે જમીનના ભાવમાં ધરખમ ઘટાડો થયો છે. 1960 ના દાયકાના મધ્યભાગમાં કિંમતો એકર દીઠ રૂ. 25,000 અથવા તેથી વધુ સુધીની હતી. પરંતુ હવે મોટા ભાગની જમીન ભીખ માંગી રહી છે. "કોઈ ખરીદદારો નથી," ખેડૂત નાગા નારાયણ કહે છે, જેની બે એકર જમીન તડકામાં ઉજ્જડ છે.

હજી પણ ઘણા સ્થળોએ કેટલાક વાવેતર શક્ય છે કારણ કે એક વર્ષમાં એક વરસાદવાળો પાક પૂરો પાડવા માટે વરસાદ વરસાદ પર આધાર રાખે છે. ઘણા ખેડૂતો કપાસ અને મગફળી જેવા પાકો તરફ પણ વળ્યા છે કારણ કે આને શેરડી, કેળા અને અન્ય ફળો કરતા cent0 ટકા ઓછા પાણીની જરૂર છે. પરંતુ વર્ષમાં એક પાક પણ ઘણીવાર શક્ય નથી, કારણ કે ચોમાસા નિષ્ફળ જાય છે, જેમ કે આ વર્ષે થયું છે. લાકા રાણા વાલા જેવા કેટલાક જ્યારે આવું થાય છે ત્યારે ભારે કિંમત ચૂકવે છે. વાલાએ ચોમાસા પર પોતાની આશાઓ મૂકીને 37 370 કિલો ઘઉંનું વાવેતર કર્યું હતું. આજે, તે એક તૂટેલો માણસ છે, અને તેના ફાટેલા કપડાં અને ઝૂલતા ગાલ-હાડકાં એક paupરની વાર્તા કહે છે, તેમ છતાં તે તેની પાસે 10 એકર જમીન ધરાવે છે.

પોલારારામ બારડ અદ્રિમાં તેના માતાપિતા તેમના છ એકરના ખેતરમાં ફળ ઉગાડતા હતા તે સમયે તેમની વાતોથી અસાધારણ વાત કરે છે. "તે ખૂબ જ નફાકારક હતું," તે યાદ કરે છે પણ હવે. આ ક્ષેત્રનો ઉપયોગ ફક્ત એક કોમાં વધવા માટે થાય છે